

Voorwoord bij de tweede druk

Ik ben zo naïef geweest te denken dat deze roman geen voorwoord nodig had. Aangezien ik de gewoonte heb hardop te zeggen wat ik denk en in alles wat ik schrijf zelfs de kleinste details te belichten, rekende ik erop dat ik zonder uitleg vooraf zou worden begrepen en beoordeeld. Blijkbaar heb ik me daarin vergist.

Dit boek is door de kritiek met verontwaardigd misbaar ontvangen. Fatsoenlijke lieden in al niet minder fatsoenlijke kranten hebben het met een tang opgepakt en met een vies gezicht in het vuur geworpen. Zelfs de literaire blaadjes, die ons elke avond trakteren op de laatste roddels uit slaapvertrekken en achterkamers van restaurants, spraken met dichtgeknepen neus van vuiligheid en stank. Ik beklaag me geenszins over deze ontvangst – integendeel, het is een heerlijke ontdekking dat mijn vakgenoten de tere zieltjes hebben van jongedames. Vanzelfsprekend behoort mijn werk mijn critici toe, en als ze het weezinwekkend vinden, heb ik daar niets tegen in te brengen. Waarover ik me echter wel beklaag is dat niet één van de zedige journalisten die zo moesten blozen bij het lezen van *Thérèse Raquin* de roman lijkt te hebben begrepen. Als dat wel het geval was geweest, zouden ze misschien nog dieper hebben gebleesd, maar dan zou ik op dit moment tenminste de stille voldoening smaken dat ze om de juiste reden walgen. Niets is zo ergerlijk als beschaafde schrijvers over verdorvenheid horen klagen, terwijl je er ten diepste van overtuigd bent dat ze maar wat roepen, zonder te weten waar ze het over hebben.

Dus moet ik zelf mijn werk maar aan mijn critici uitzet-

ten. Ik zal dat in een paar regels doen, louter en alleen om in de toekomst elk misverstand te voorkomen.

Met *Thérèse Raquin* heb ik me niet in karakters willen verdiepen maar in temperamenten. Dat is waar dit hele boek over gaat. Ik heb personages gekozen die in hoge mate worden beheerst door de impulsen van hun bloed en hun zenuwen, gespeend zijn van vrije wil en bij iedere daad in hun leven worden meegesleept door hun onontkoombare lichamelijke driften. Thérèse en Laurent zijn niets anders dan dieren in mensengedaante. Ik heb gepoogd om bij deze dierlijke wezens stap voor stap de uitwerking van verborgen driften, de opwellingen van het instinct en de geestelijke aberraties ten gevolge van een zenuwinzinking te observeren. De liefde tussen mijn twee helden is de bevrediging van een behoefte; de moord die ze begaan is een consequentie van hun overspel, een consequentie die ze aanvaarden zoals wolven aanvaarden dat ze schapen doden; en tot slot: wat ik niet anders dan hun wroeging heb kunnen noemen, is in feite slechts de ontregeling van hun organisme, het verzet van hun overspannen zenuwstelsel. Daarbij speelt de ziel geen enkele rol. Dat geef ik grif toe, want dat was ook mijn opzet.

Ik hoop dat hiermee het besef doordringt dat mij vooral een wetenschappelijk doel voor ogen stond. Toen ik mijn twee personages, Thérèse en Laurent, tot leven wekte, vond ik het interessant mezelf bepaalde vraagstukken voor te leggen en deze op te lossen: zo heb ik getracht de merkwaardige verbintenis te verklaren die tussen twee uiteenlopende temperamenten kan ontstaan, en heb ik laten zien hoezeer een sanguinische natuur verstoord raakt wanneer die met een nerveuze natuur in aanraking komt. Bij een zorgvuldige lezing van de roman zal men zien dat elk hoofdstuk een opmerkelijk fysiologisch verschijnsel belicht. Kortom, het was me om slechts één ding te doen: nadat ik een potente man en een onbevredigde vrouw ten tonele had gevoerd, wilde ik het dierlijke in hen blootleg-

gen, me zelfs uitsluitend tot hun dierlijke kant bepalen, hen in een gewelddadig drama storten en vervolgens nauwgezet de gevoelens en daden van die wezens optekenen. Ik heb eenvoudigweg op twee levende lichamen het ontledende onderzoek uitgevoerd dat een schouwarts op lijken verricht.

Wanneer je een dergelijke taak hebt volbracht en nog geheel vervuld bent van de ernstige voldoening die het onderzoek naar de waarheid verschaft, kan men zich toch voorstellen dat het wrang is om de beschuldiging te moeten horen dat je er alleen maar op uit bent geweest om obscene taferelen te beschrijven. Opeens bevond ik me in dezelfde positie als schilders die naakten afbeelden zonder ook maar de geringste begeerte te voelen, en stomverbaasd zijn wanneer een criticus aanstoot zegt te nemen aan de levensechte vleeselijkheid van hun werk. Bij het schrijven van *Thérèse Raquin* ben ik de wereld vergeten, ben ik opgegaan in de exacte, minutieuze weergave van het leven, met geen ander doel dan de processen binnen het menselijk organisme te analyseren, en ik verzeker u dat de gruwelijke liefde tussen Thérèse en Laurent voor mij niets immoreels had, niets dat zou kunnen aanzetten tot verdorven lusten. Ik zag mijn modellen niet meer als mensen, zoals een kunstenaar een liggend vrouwelijk naakt niet meer als mens ziet, maar alleen nog bedenkt hoe hij die vrouw in haar ware vormen en kleurnuances op het doek kan zetten. Groot was dan ook mijn verbazing toen ik hoorde hoe mijn werk werd bestempeld als bloederige modderpoel, beerput, smeerlapperij en wat al niet. Ik ken het fraaie spel der kritiek, ik heb het zelf gespeeld, maar ik moet bekennen dat zo'n eensgezinde aanval me enigszins heeft verbijsterd. Wat? Niet één van mijn vakbroeders was bereid mijn boek te duiden, laat staan te verdedigen? Tegenover het stemmenkoor dat riep: 'De auteur van *Thérèse Raquin* is een ellendige hystericus die zich verlustigt in het schetsen van pornografische taferelen', heb ik tevergeefs gewacht op één stem die antwoordde: 'Welnee, deze schrijver

is slechts een ontleedkundige die zich weliswaar heeft verloren in de menselijke verdorvenheid, maar dan zoals een arts zich in de snijzaal in zijn werk verliest.’

Let wel dat ik de heren van de pers beslist niet om waardering vraag voor een werk dat kennelijk hun tere zieltjes kwetst. Zo ambitieus ben ik ook weer niet. Wel verbaas ik me erover dat mijn vakbroeders een soort literaire putjesschepper van me hebben gemaakt, terwijl zij met hun geoefend oog toch al na tien bladzijden de intenties van een romanschrijver zouden moeten herkennen, en ik smeed hun dan ook slechts nederig in het vervolg zo goed te zijn me als zodanig te beschouwen en in hun besprekingen als zodanig te behandelen.

Het was voor hen toch eenvoudig genoeg om *Thérèse Raquin* te doorgronden, om zich te laten leiden door observatie en analyse en me op mijn werkelijke fouten te wijzen, in plaats van me in naam van de goede zeden een handvol modder in het gezicht te werpen. Het vergde niet meer dan wat intelligentie en enig benul van de beginselen der kritiek. In wetenschappelijke zin valt met het verwijt van immoraliteit helemaal niets aan te tonen. Ik weet niet of mijn roman immoreel is en moet bekennen dat ik nooit heb overwogen hem enigszins te kuisen. Wat ik wel weet is dat het geen moment in me is opgekomen er de vunzigheid in te stoppen die moraalridders erin ontdekken, en dat ik zelfs de vurigste passages slechts met de nieuwsgierigheid van de wetenschapper heb geschreven. Ik daag mijn criticasters uit er ook maar één werkelijk aanstootgevende bladzijde in aan te wijzen, bedoeld voor de lezers van liefdesromannetjes, van pikante onthullingen uit boudoirs en achterkamertjes die in oplagen van tienduizend exemplaren worden verspreid en van harte worden aanbevolen door de kranten die zo walgden van de waarheden in *Thérèse Raquin*.

Enkele verwensingen, veel flauwekul, dat is dus alles wat ik tot nu toe over mijn werk heb gelezen. Ik zeg het hier kalm, zoals ik het zou zeggen tegen een vriend die me in vertrouwen

vraagt wat ik vind van de manier waarop ik door de kritiek word bejegend. Een zeer talentvol schrijver bij wie ik me beklagde over de geringe sympathie die ik ontmoet, maakte deze diepzinnige opmerking: 'U hebt één enorme tekortkoming die alle deuren voor u zal sluiten: u kunt geen twee minuten met een imbeciel praten zonder hem duidelijk te maken dat hij een imbeciel is.' Het zij zo; ik besef dat ik mezelf geen dienst bewijs door de kritiek van domheid te betichten, maar ik kan niet anders dan de minachting uiten die ik voel voor alle kortzichtigheid en alle oordelen die in het wilde weg, zonder enige onderbouwing worden geveld. Ik heb het natuurlijk over de gangbare kritiek, de kritiek die vanuit de literaire vooroordelen van dwazen oordeelt, omdat ze niet in staat is tot de veeleer menselijke benadering die vereist is om een door een mens gemaakt werk te begrijpen. Nooit eerder heb ik zoveel onbegrijpenheid gezien. Met die paar vuistslagen die ze in het geval van *Thérèse Raquin* hebben uitgedeeld, zijn de tweederangs critici zoals altijd hun doel voorbijgeschoten. Ze slaan per definitie de plank mis: ze juichen de capriolen van een gepoederde actrice toe om vervolgens de onzedelijkheid van een fysiologische studie aan de kaak te stellen, terwijl ze er niets van begrijpen, er niets van willen begrijpen, en gewoon maar wild om zich heen slaan wanneer hun onnozele geest in paniek raakt en hun zegt erop los te slaan. Het is hemeltergend als je slaag krijgt vanwege een misstap die je niet eens hebt begaan. Af en toe spijt het me dat ik geen obsceniteiten heb geschreven; ik denk dat ik blij zou zijn met een welverdiend pak slaag in deze regen van klappen die domweg, als dakpannen, op mijn hoofd neerdalen zonder dat ik weet waarom.

Er zijn heden ten dage hooguit twee of drie mensen in staat een boek te lezen, te begrijpen en te beoordelen. Van hen ben ik bereid vermaningen te ontvangen, omdat ik zeker weet dat ze niet zullen spreken zonder mijn bedoelingen te hebben doorzien en de resultaten van mijn inspanningen naar

waarde te hebben geschat. Ze zouden het niet in hun hoofd halen om van die hoogdravende, holle woorden als ‘zedelijkheid’ en ‘literair fatsoen’ in de mond te nemen; ze zouden me het recht toekennen om in deze tijden van artistieke vrijheid naar eigen goeddunken mijn onderwerpen te kiezen, en in de eerste plaats goed onderbouwde werken van me verlangen, omdat ze weten dat alleen onnozelheid de waardigheid van de literatuur ondermijnt. De wetenschappelijke analyse die ik in *Thérèse Raquin* heb trachten toe te passen zou hen beslist niet verbazen; ze zouden er de moderne methode, het instrument voor universeel onderzoek in herkennen waarvan onze tijd zich met zoveel verve bedient om de toekomst open te leggen. Wat hun conclusies ook mogen zijn, ze zouden instemmen met mijn uitgangspunt: de studie van het temperament en van de ingrijpende veranderingen in het organisme onder invloed van de omgeving en de omstandigheden. Dan zou ik tegenover ware rechters staan, mensen die te goeder trouw de waarheid zoeken, zonder kinderachtigheid of valse schaamte, mensen die geen vies gezicht menen te moeten trekken bij de aanblik van naakte, levende anatomische voorbeelden. Oprechte studie zuivert alles, net als vuur. Natuurlijk zou mijn werk op de rechtbank die me nu voor ogen staat maar een povere indruk maken. Ik zou die critici oproepen het niet te sparen, zodat het zwart van de doorhalingen uit hun onderzoek tevoorschijn komt. Want in elk geval zou ik dan het intense genoeg smaken te zijn beoordeeld op alles wat ik gepoogd heb te doen in plaats van op de dingen die ik niet heb gedaan.

Ik hoor nu al bij wijze van spreken het vonnis van de grote kritiek, de methodische, naturalistische kritiek die de wetenschappen, de geschiedenis en de literatuur nieuw leven heeft ingeblazen: *Thérèse Raquin* is de studie van een al te uitzonderlijk geval. Het drama van het moderne bestaan is genuanceerder, wordt minder bepaald door angst en waanzin. Voorbeelden daarvan behoren in een werk op de achtergrond

te blijven. In zijn verlangen om niets van zijn waarnemingen verloren te laten gaan heeft de auteur gemeend elk detail naar voren te moeten halen, waardoor alles nog meer spanning krijgt, nog wranger wordt. Verder heeft de stijl niet de eenvoud die voor een analytische roman onontbeerlijk is. Kortom, als de auteur hierna een goede roman wil schrijven, moet hij de maatschappij met een ruimere blik bezien en haar in haar vele verschillende facetten tonen, maar bovenal dient hij te kiezen voor helder, natuurlijk taalgebruik.’

Ik wilde in twintig regels reageren op aanvallen waarvan de onnozele onoprechtheid me ergerde, maar nu merk ik dat ik een gesprek met mezelf begin, zoals gewoonlijk wanneer ik te lang een pen vasthoud. Ik stop, want ik weet dat lezers daar niet van houden. Als ik zin en tijd had gehad om een manifest te schrijven, zou ik misschien hebben geprobeerd te verdedigen wat een journalist in zijn bespreking van *Thérèse Raquin* ‘verdorven literatuur’ heeft genoemd. Maar ach, wat heeft dat voor zin? De groep naturalistische schrijvers waartoe ik de eer heb te behoren, heeft lef en energie genoeg om gedegen werken voort te brengen die hun rechtvaardiging in zich dragen. Alleen door de blinde vooringenomenheid van een bepaald soort critici zal een romanschrijver zich genoopt zien een voorwoord op te stellen. Nu ik in mijn liefde voor duidelijkheid de vergissing heb begaan er een te schrijven, wil ik mij verontschuldigen tegenover de intelligente mensen die alles ook wel helder zien zonder dat er op klaarlichte dag een lamp wordt ontstoken.

Émile Zola, 15 april 1868.

1

Wanneer je vanaf de kaden de rue Guénégaud af loopt, kom je uit bij de passage du Pont-Neuf, een soort smalle, donkere galerij tussen de rue Mazarine en de rue de Seine. Deze passage van hooguit dertig passen lang en twee passen breed is geplaveid met losliggende afgesleten, gelige tegels, die altijd een scherpriekend vocht uitzweten. De glazen overkapping vormt een rechte hoek en ziet zwart van het vuil.

Op mooie zomerdagen, wanneer de straten zinderen in de gloeiende zon, valt er door de vieze ruiten van het dak een vaal schijnsel dat de passage in een naargeestig schemerlicht hult. Op gure winterdagen of mistige ochtenden verspreiden die ruiten slechts duisternis over de slijmerige tegels, een smoezelige, smerige duisternis.

Aan de linkerzijde bevinden zich donkere winkeltjes, laag en ondiep, waaruit vlagen kille kelderlucht ontsnappen. Het zijn zaakjes met tweedehands boeken, speelgoed en bordpapier, waarvan de uitgestalde artikelen onder een grijze stoflaag in het halfduister liggen te sluimeren. De etalages bestaan uit kleine ruitjes, die de koopwaar een spookachtig groene weerschijn verlenen. Daarachter vormen de schimmige winkeltjes griezelige spelonken waarin zich grillige silhouetten verroeren.

Aan de rechterzijde is een hoge muur die zich over de gehele lengte van de passage uitstrekt. De eigenaren van de winkels aan de overkant hebben er smalle uitstalkasten tegenaan geplaatst met ondefinieerbare voorwerpen en artikelen die al twintig jaar op de dunne, groezelig bruin geverfde planken liggen te verstoffen. Een handelaarster in namaakjuwelen heeft

in een van de kasten haar nering ondergebracht en verkoopt er ringen van vijftien sou, bevallig geëtaleerd op een blauwfluwelen kussen in een mahoniehouten kistje.

Boven het glazen dak loopt de muur verder omhoog, zwart en ruw bepleisterd, alsof hij met schurft en littekens is overdekt.

De passage du Pont-Neuf is geen plek waar je doorheen kuiert. Hij wordt gebruikt als een korte doorsteek, om tijd te besparen. De passanten zijn gejaagde lieden, die alleen maar zo snel mogelijk verder willen. Je ziet er leerjongens in voorschoot, naaisters die hun werk gaan afleveren, mannen en vrouwen met pakjes onder hun arm. Ook kun je er in het naargeestige schemerlicht dat door het glazen dak valt grijsaards zien voortsjokken, en na schooltijd komen er troepen kindertjes doorheen gerend, die met hun klompen op de tegels stampen om zo veel mogelijk lawaai te maken. De hele dag klinkt het ergerlijk onregelmatige geklak van haastige, vinnige voetstappen op de stenen. Niemand spreekt, niemand staat stil. Iedereen holt met gebogen hoofd en gezwinde pas naar zijn bezigheden, zonder de winkeltjes ook maar een blik waardig te keuren. En de voorbijgangers die wonder boven wonder voor de etalages blijven staan, worden door de winkeliers argwanend gadegeslagen.

's Avonds wordt de passage verlicht door drie in zware vierkanten lantaarns gevatte gaslampen. Ze hangen aan de overkapping, waar ze vale, rossige vlekken op werpen, en verspreiden daaronder bleke lichtkringen, die flakkeren en soms zelfs lijken te doven. De passage krijgt dan de onheilspellende aanblik van een waar moordhol. Lange schaduwen strekken zich uit over de tegels en vochtige luchtvlagen dringen binnen vanuit de straat. Alles ademt de sfeer van een onderaards gewelf waarin drie graflampen hun flauwe licht verspreiden. De handelaren nemen genoegen met het armzalige schijnsel dat de gaslantaarns door hun ruiten werpen. In hun winkel steken ze hooguit een schemerlampje aan, dat ze op een hoek